

HÍRÜNK NYUGATON

ROMSICS IGNÁC

*Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Történelemtudományi Intézet*

A Kárpát-medencében berendezkedő pogány és részben még nomadizáló magyarok találkozása Nyugat- és Közép-Európa akkor már keresztény és döntően földműveléssel foglalkozó népeivel meglehetősen viharosra sikeredett. 970-ig, tehát a honfoglalást követő jó két emberöltő alatt a magyar törzsek 38 kisebb-nagyobb portyát vagy hadjáratot indítottak nyugatra. A kontinensen végigszáguldó lovas magyarok természetesen nemcsak a velük harcba szálló katonaságot, hanem a békés lakosságot is pusztították: a városokat kifosztották, sőt olykor fel is gyújtották, s általában gazdag zsákmánnyal tértek haza. Érhető hát, hogy emléküik a nyugat-európai hagyományban legalább olyan gyászos, mint a hunoké. A legnegatívabb képet Regino prümi, majd trieri apát rögzítette *Chronikon* című világtörténetében róluk. A pap fülébe jutott rémhírek szerint a magyarok „nem emberek, hanem fenevadak módjára élnek. Ugyanis – miként a szóbeszéd járja – nyers hússal táplálkoznak, vért isznak, az elfogott emberek szívét részekre feldarabolva mintegy orvosság gyanánt lenyelik, semmilyen szánalom nem indítja meg őket, szívük nem hajlik semmiféle könyörületre.” Kevésbé elfogult és ezért hitelesebb képet rajzolt a nyugati keresztény és a keleti pogány kultúra találkozásáról Ekkehard Sankt Gallen-i szerzetes, aki egy közvetlen szemtanú, az együgyű Heribald barát beszámolója alapján festette le a magyarokat. A „kalandozók” szerinte sem kíméltek „sem nemzet, sem kort”, s a falu néhány házat minden további nélkül felgyújtották. A győzelmük utáni mulatság során azonban inkább kedélyesek, mint vadak voltak. Miután az áldozati állatok húsát „félíg nyersen, kések nélkül, fogukkal marcangolva” felfalták, „a lerágott csontokat tréfálkozva egymáshoz dobálták”. Közben egy középre helyezett csöbörből bort ittak, mégpedig „mindenki annyit, amennyit akart”. Majd, a bortól felhevülve, táncolni kezdtek, és „félelmetesen kiáltoztak isteneikhez”. Az éjszakát kocsikkal és málhákkal körülvevett körben „csendben borozgatással és alvással töltötték”, a fűben elterülve.¹

A kereszténység felvétele Géza fejedelem uralkodása idején (972–997), majd fiának, Vajknak a házassága Gizella bajor hercegnővel, a későbbi II. Henrik német-római császár testvérével, ezt követően pedig királlyá koronázása a német-római császár és

¹ *A honfoglalás korának írott forrásai.* (Szerk.): KRISTÓ Gyula. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely 1995, 198–199.

a római pápa együttes jóváhagyásával és nem utolsósorban következetes „békepolitikája” kezdte módosítani a vérszomjas és barbár magyarok negatív megítélését. A „békétlen” pogányokból „békés” keresztényekké váló magyarok képét erősítették a Szentföldre igyekvő nyugati zarándokok beszámolóí is, akiknek István biztosította zavartalan áthaladásukat, gondoskodott ellátásukról, és gyakran személyesen fogadta őket. A változás egyik első megmaradt bizonyítéka Odilo clunyi apát Istvánhoz intézett köszönőlevele. Ebben olvasható: *„Hogy lelketekben mekkora szenvedély árad az isteni vallás tisztelete iránt, szinte az egész világ hirdeti, hanem leginkább azok tettek tanúságot rólatok, akik az Úr sírjától visszatértek”*.²

A zarándokok, majd az országon ugyancsak áthaladó keresztesek, kereskedők és egyéb utazók általában elragadtatót szavakkal írtak az ország gazdag természeti kincseiről, a városiasodás első jeleiről és a virágzó földművelésről. A szicíliai arab földrajztudós (Idriszi) 12. század közepén készült világtérképéhez csatolt magyarázatok szerint a „szép és civilizált” települések közé tartozott többek között Esztergom, amely *„Magyarország királyainak kormányzóhelye”*; Székesfehérvár, amelynek *„földjei jók, sok gabonát és cirkot adnak”, továbbá „ipart, pezsgő kereskedelmet és számos intézményt találni benne”*; Sopron, amely *„pompás nagy város sok vízzel és kerttel, forgalmas piacokkal és utcákkal”*. *„Virágzó gazdaságain az emberek kitünően és teljes bőségben élnek. Szőlői és szépen művelt földjei vannak”* – olvasható Észak-Magyarország akkori központjáról, Nyitráról. *„Szép város”* minősítést kapott Vác is, amelynek *„erős falai és forgalmas piaccal vannak”, s lakói „sok kerttel és gyümölcsösselel, nagy földekkel rendelkeznek”*. Továbbá Csongrád, Csanád, Temesvár és Gyulafehérvár is említésre került.³

A második keresztes hadjárat résztvevőjeként Magyarországon 1147-ben átutazó Ottót, Freising püspökét elsősorban ugyancsak a magyar királyság természeti gazdagsága nyűgözte le. Ez a valaha Pannóniának nevezett tartomány – írta – *„természetétől igen ékes látvány”*. Bövelkedik *„különböző fajú vadakban és erdőkben”, és földjeinek termékenysége alapján sokan „szinte Isten paradicsomának, vagy a hírneves Egyiptomnak látják”*. Az ország településeiről és háziról viszont jóval lehangolobb képet festett. Úgy tapasztalta, hogy nyáron és ősszel a magyarok közül sokan még mindig *„sátrakban tanyáznak”, s hogy hajlékaik „falun és városban is a leghitványabbak, ti. nádból vannak, a fából valók pedig ritkák, kőből meg a legritkébbek”*. Az osztrák hercegi családból származó főpap az ország lakóiról is meglehetősen lesújtó látéletet állított ki. A magyarok – írta – *„visszataszító külsejűek, mélyen ülő szemek vannak, termetük alacsony, erkölcsükben és nyelvéükben pedig [...] barbárok és vadak”*.⁴

² CSUKOVITS Enikő: *Magyarországról és a magyarokról. Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet 2015, 71.

³ ELTER István: Magyarországi Idrisi földrajzi művében (1154). In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica* 82 (1985), Szeged 56–62.

⁴ *Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1000–1526*. (Szerk.): BERTÉNYI Iván Budapest: Osiris 2000, 167–168.

Az ország déli és keleti határai mentén élő pogány népek (besenyők, kunok, tatárok) támadásait István és utódai a hit tudatos védelmezőiként verték vissza, és saját területi hódításait is a keresztény hit terjesztésének szent kötelességével indokolták. A magyar királyoknak ezt a kereszténységvédő hivatását a pápák is elismerték. Először – 1238-ban – IX. Gergely pápa nevezte a magyar királyt, IV. Bélát „*Krisztus bátor katonájának*”. Magyarország uralkodói a pápai iratokban ettől kezdve gyakran jelentek meg a római katolikus egyház „*zászlótartóiként*”, illetve a *christina religio* és a *terra christiana* pogányokkal szembeni védelmét vállaló *athleta Christi* hősi eszményeként. Ilyen jelzőket használt többek között 1356-ban XXII. János pápa Nagy Lajossal és 1410-ben XIII. Benedek pápa Luxemburgi Zsigmonddal kapcsolatban. Előbbi a „*hitetlenek üldözője és a keresztény hit oltalmazója*”, utóbbi „*az igaz hit győzhetetlen bajvivója és atlétája*” címet érdemelte ki.⁵ Utóbbi egyébként a magyar konyha néhány ingyenségének nyugat-európai elterjesztéséhez is hozzájárult. Mint német-római császár sokat utazott Európa-szerte, s útjaira magyar szakácsait is magával vitte. A fogadásain így többnyire fűszeres magyar étkeket szolgáltak fel, amelyek nem mindig nyerték el a vendégek tetszését. A magyar ételek egyike – amint ezt Párizsban feljegyezték – „*sűrű raguból és erősen fűszerezett léből*” állt, ami nem lehetett más, mint a ma már „*goulasch*”-ként ismert pörkölt vagy paprikás.⁶ Magyarország – mint a 14. század második felének francia krónikaírója, Jean Froissart kortársai tudomására hozta – ekkortájt „a világ egyik nagy keresztény birodalma” volt.⁷

A 14. század végétől kezdődően, amikor a török megjelent a déli magyar határon, és a háborúskodás állandósult, a magyar királyok és hadvezérek hitvédő feladata általánosan elismert és már-már közhelyként ismételt toposszá vált. A minősítés idővel áttevődött az egész országra és az ország lakosaira is, miáltal Magyarország és a magyarság a kereszténység védőpajzsává, illetve védőbástyájává magasztosult. „*Magyarország és Lengyelország határai szomszédosak a barbár népekével s Isten nevének dicsőségére, a keresztény hit védelmére e két ország a hit fala és pajzsa*” – olvasható például II. Ulászló 1440. évi hitlevelében. A török elleni védelem legendás hadvezére, Hunyadi János ugyanígy látta történelmi küldetését. „*Vagy megszabadítjuk Európát a kegyetlen török uralomtól* – olvasható egyik levelében – *vagy elesünk Krisztusért és mártír koronát nyerünk*”.⁸ Nándorfehérvár 1456-os felmentése és II. Mehmed szultán 60-70 ezer fős hadseregének megfutamítása Európa-szerte nagy elismerést váltott ki. Ismeretes módon erre emlékeztet a katolikus templomokban mai napig megszólaló déli harangszó. Aeneas Sylvius Piccolomini, a 15. század második felének egyik legműveltebb humanistája és II. Piusz néven 1458 és 1464 között a római katolikus

⁵ DEÉR József: *Pogány magyarság, keresztény magyarság*. Budapest: Holnap Kiadó 1993, 226.

⁶ Csukovits, 84.

⁷ *Froissart krónikája. Válogatás*. (Szerk.): KULCSÁR Zsuzsanna. Budapest: Gondolat 1971, 220.

⁸ BENDA Kálmán: *A magyar nemzeti hivatástudat története (A XV–XVII. században)*. Budapest 1937, 25–34.

egyház feje említi egyik magánlevelében, hogy ha a magyarok nem ontánák vérüket, akkor a többi európai népnek kellene hadba szállni. Számos más német, francia és olasz forrás is nagy elismeréssel szolt a törökkel szembeszálló magyarokról, s különösen azok katonai erényeiről.⁹

Hunyadi nándorfehérvári győzelmének köszönhetően az Oszmán Birodalom 70 évig nem indított komoly támadást Magyarország ellen. Ez az egyik fontos oka volt annak, hogy fia, Hunyadi Mátyás 1458 és 1490 közötti uralkodása idején Magyarország minden tekintetben felvirágzott, s az Alpokon túli Európában a reneszánsz és a humanizmus élen járó központjává vált. 1476-ban oltár elé vezetett második felesége, Aragóniai Beatrix nápolyi királyleány volt, akinek a kapcsolatai révén itáliai építészek, szobrászok és festők tucatjai érkeztek Magyarországra Néhányan közülük, például Galeotto Marcio és Antonio Bonfini huzamosabban is itt éltek. Bonfini latinul írt, s a 16. század közepén nyomtatásban is megjelent magisztrális munkája, a *Rerum Ungaricum decades* (A magyar történelem tizedei), elragadtatottan szemléletes képet adott Mátyás budai udvaráról és visegrádi nyári rezidenciájáról. Bonfini műve nemcsak a magyar történelem sokáig megkerülhetetlen kézikönyve, hanem a Magyarország iránt érdeklődő külföldiek egyfajta bedekkerje is lett. A Mátyás korabeli Magyarország az Anjouk Magyarországhoz hasonlóan európai nagyhatalom volt. A zarándoklatra invitáló nyugat-európai felhívásokban általában a negyedik vagy az ötödik helyet foglalta el – Franciaország, Itália, valamint Németország után és Anglia előtt vagy után.¹⁰

A királyi udvar pompája és ragyogása azonban nem feledtethette a jobbágyok sanyarú életkörülményeit. A Mátyás halála után Magyarországról érkező külföldi humanisták, például Tubero, Brutus vagy Taurinus ezt sem mulasztották el megemlíteni, noha Dózsáról valamennyien elítélőleg nyilatkoztak. A nyugat-európai szabad paraszti fejlődéshez szokott velencei követ és a pápai nuncius ugyanakkor az „urak” és a „szolgák” közötti antagonizmust hangsúlyozták jelentéseikben, amit Werbőczy Hármaskönyve mintegy kodifikált is. „Az egyes társadalmi osztályok között – állapította meg a nuncius Mohács előestéjén – oly nagy a gyűlölség, oly nagy az irigység, hogyha a török szabadságot ígérne a jobbágyoknak, tartani lehetne tőle, hogy ezek fellázadnak a nemesség ellen. [...] Viszont, ha a király adna szabadságot a jobbágyoknak, félő, hogy a nemesség fordulna el tőle.” S mindennek az az oka, hogy a magyar urak úgy bánnak a parasztaikkal, mintha azok rabszolgáik lennének.¹¹

Mohács után megváltozott a Magyarországgal foglalkozó híradások mondanivalója és tónusa. Az állandósult háborúskodások és belviszályok következtében az ország jelentős része elpusztult, a lakosság egy része biztonságosabb helyekre

⁹ KERESZTURY Dezső: A magyarság külföldi arcképe. In: *Mi a magyar?* (Szerk.): SZEKŰ Gyula. Budapest: Magyar Szemle Társaság 1939, 102–103.

¹⁰ Csukovits, 124.

¹¹ *Mohács*. (Szerk.): B. SZABÓ János. Budapest: Osiris 2006, 45.

menekült, az utazó olykor napokig nem találkozott élő emberrel. A valaha oly „szép, sík és termékeny” táj – jegyezte fel Hans Derscham felső-magyarországi vállalkozó, aki Konstantinápolyba menet és jövet 1553-ban kétszer is átutazott az országon – „sivárrá” és „elvadulttá” vált; „Mindenfelé romos, üszkös falvakat látunk, még hozzá nagy számban; egyeseknek még a helye is alig kivehető”.¹² A pusztulás az egykori királyi székvárost, Budát sem kímélte. Amikor Reinhold Lubenau, a bécsi udvar ugyancsak Konstantinápolyba tartó követe 1587-ben ott járt, az egykori pompából már semmit sem talált. „Magyarország fővárosában, a király székhelyén – olvasható útirajzában – igen sok ház és palota állott, melyek most romba dőlve, a legtöbb helyen cölöpökkel vannak alátámasztva, mert a törökök nem törődnek semmivel, csak a lovaknak legyen hely, egyébként becsuroghat az eső mindenütt. Nem sokat törődnek velem, hogy egerek, gyíkok, menyétek, kígyók, skorpiók tanyáznak a házakban, nekik a ház csak arra kell, mint amire a zarándokoknak a menedék. Éppen csak a fagytól, hőségtől, széltől és hótól óvja meg őket. Hiszen, ha a császár úgy rendelkezik, azonnal tovább kell menniük.”¹³

Voltaire még két évszázaddal később is őszinte sajnálkozással emlékezett meg a szenvedő magyar népről, amely – mint írta – minden más népnél szerencsétlenebb, noha a természet erős, szép és szellemes emberekkel ajándékozta meg őket.

Mialatt az ország középső részét újabb és újabb hadjáratok pusztították, a Portának adót fizető Erdély felvirágzott. Egy előkelő francia nemes, Pierre Lescalopier, aki Konstantinápolyból jövet 1574-ben utazott át „Tündérországon”, a havasalföldi román vajda gerendákból ácsolt és sárral betapasztott „palotája” és székvárosának szegénykés faházai és fatemplomai után Brassóba érkezve egyenesen úgy érezte magát, mintha Mantovában lenne. „Minden ház kívülről olajjal lefestve, szép templomokkal, erős falakkal, jó kövezettel, polgáriasodott nyájas lakosokkal” – foglalta össze benyomásait. Rendezettnek és szépnek találta Szebent és Kolozsvárt is „festett homlokzatú házaival”, míg Gyulafehérváron a hegyekből a fejedelmi palotába vezető vízvezeték, valamint János Zsigmond „jól rendezett udvara” és „igen tetszetős udvarnépe” nyűgözte le. Elégedett volt a búza, valamint a fehérbor minőségével is, és távozóban így összegezte véleményét: „Ez az ország dúslakodik mindenben”.¹⁴

A fejedelemség uralkodóinak, így Bethlen Gábornak a megítélése azonban már erősen függött a tudósító vallásától, nációjától és aktuális helyzetétől. Kezdetben inkább pozitív volt a róla alkotott kép. Szelíd és istenfélő fejedelemként ábrázolták, aki orvosolta a hitbéli sérelmeket, helyreállította az ország szabadságát, s a török és

¹² Hans DERN SCHWAM: *Erdély, Besztercebánya, Törökországi útinapló*. (Közreadja): TARDY Lajos. Budapest 1984, 492.

¹³ HARASZTI Sándor/PETHŐ Tibor: *Útikalandok a régi Magyarországon*. Budapest: Táncsics Könyvkiadó 1963, 88.

¹⁴ Pierre Lescalopier *utazása Erdélybe [1574]*. (Közreadja): BENDA Kálmán/TARDY Lajos. Budapest: Európa és Helikon Könyvkiadó 1982, 60–91.

német hadak okozta pusztulás romjain virágzó országot épített. A Bécs ellen indított második és harmadik hadjárata idején keletkezett versikékben és röplapokban azonban már komorodik a hangvétel, és sötétednek a portré színei. Jellemző darabja ennek a *Türkischer Bethlehem und Mahomedischer Gabor* című alkotás, amely szerint az Isten nevében a vallásért, a szabadságért és az elnyomottakért hadat viselő hős valójában rebellis, rosszabb, mint a török, aki rátámadott a Habsburgokat jelképező sasra, noha a sas az, aki életét is kockára téve évszázadok óta védi a töröktől Magyarországot. A metszetek allegóriái, amelyek Bethlent többnyire ravasz rókaként, máskor kígyóként vagy vérebként ábrázolták, ugyanezt a negatív klisé sugározták. Jó szó 1620 után alig hangzott el róla; egyik haláltáncszerű paródiában ő a cseh király, Frigyes udvari bolondja.¹⁵

II.

Az Oszmán Birodalom krónikus belső problémáit és folyamatos gyengülését kihasználva a pápai diplomácia által összekovácsolt Szent Liga csapatainak a 17. század végére sikerült kiszorítani a törököt Magyarországról. Az oszmán hódítók feletti győzelmek a hívők szemében Isten dicsőségét bizonyították, és még egyszer fellobbantották a keresztény szolidaritás lassan kialakuló lángját. Buda 1686-os bevételét egész Európában megünnepezték. Nápolyban örömtüzeket gyújtottak, a királyi énekharos négy napon át a *Te Deumot* énekelte a templomokban, s az alkirály rendeletére nyolc napon át „*rendkívüli farsangot*” tartottak.

A 150 éves török uralom és az éveken át tartó visszafoglaló háború Magyarországot nagy mértékben visszavetette a fejlődésben. Miközben Nyugat-Európa legfejlettebb országaiban már a rendi állam polgári állammá alakítása volt napirenden, Magyarország lakatlanná vált területein az élet újraindításáról kellett gondoskodni. Az európai államok képzeletbeli rangsorában a Magyar Királyság ezért több fokozatot esett vissza. A 17. századi ábrázolásokban már nem a negyedik vagy az ötödik, mint a 15. században, hanem a hatodik vagy a hetedik, Hispánia és Bohémia után, Lengyelországgal egy szinten. Nyugat-Európához képest Magyarország elmaradott országnak tűnt, ahol még nem volt ipar, és nem alakult ki erős polgárság, nagy számban éltek viszont lusta és tudatlan, állandóan csak pipázó és a boroskupát emelgető magyar nemesek. Ennek a negatív klisének a pozitív ellenpárja a szorgalmas és a civilizáció magasabb szintjét képviselő sváb telepes, aki az elvadult pusztaságot szívós munkával termőfölddé változtatta. A nemesség bírálata különösen a felvilágosult német polgárság soraiból kikerült tollforgatókat és a Bécs által fizetett ügynökök írásait jellemezte. „*Vad erkölcsök,*

¹⁵ KRISTÓF György: *Bethlen Gábor alakja az egykorú német népköltészetben*. Budapest: Első Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda Rt. [Év nélk.]

fésületlen haj, borzas bajusz, dohányfüst és széles kard semmi más országban nem lehetnek a nemességnek ismérvei, mint Magyarországon. A tudatlanság sehol Európában nem tolja annyira ki kövér állkapcsát, mint a falusi köznemességnél, mely pusztán disznót hizlal” – írta gyűlölködve Hoffman Lipót Alajos 1790-ben, névtelenül megjelent *Ninive* című propagandaművében.¹⁶ Robert Townson angol utazó, aki ugyanebben az időben járt Magyarországon, azonban jóval kedvezőbb képet rögzített. Kétségtelen – írta –, hogy a magyar gazdaság és társadalom még fejletlen, de ki fog emelkedni ebből a stádiumból. S a ma még elmaradott kisvárosokból és nagyobb falvakból idővel olyan „csinos” városok válhatnak, mint Nagyvárad, amelynek utcáin hintók és homokfutók kerülgetik egymást, s amelynek a házaiból vasárnaponként zene és tánc hangjai szűrődnek az utcára.¹⁷

A felvilágosodást követő romantika egészen másként nézett Magyarországra. Az, amit az előbbi elmaradottságnak látott, az utóbbi szemében az érintetlen természeti világ szépségének és szabadságvágya szimbólumának tűnt. Ennek megfelelően a magyar nemes képe is átstilizálódott. Igaz, hogy munkakerülő, henye és mulatozó, ám ugyanakkor alkotmánytisztelő, szabadságszerető és elveiért akár életét is feláldozni képes nemes lélek. Ennek az új személetnek az egész Európában legolvasottabb költője a németül író Nicolaus Lenau volt, aki Magyarországon született, és ifjúkoráig itt is élt. Élményvilágának java része így a magyar tájakhoz és a magyar nép jellegzetes alakjaihoz kötődött. Az Alföld, a Tisza és a Maros, a puszták és nádasok jól beleillettek a költő romantikus egzotikumigényébe. Emellett megjelentek verseiben a nyugati ember szemében érdekes kuriózumot jelentő alföldi parasztok, pusztai csikósok, lápok vízi emberei és persze a bakonyi betyárok. Alkotásainak visszatérő szereplője *Mischka*, a lovon élő magyar parasztság jellegzetesként ábrázolt alakja. 1830-tól megjelenő köteteivel valószínűleg Lenau volt a leghatásosabb megindítója az Európa-szerte elterjedő Magyarország-romantikának, amelynek máig élő toposzai a végeláthatatlan puszta a gémeskúttal, a düledező falú útszéli csárda, ahol betyárok oltják szomjukat, s a bögatyás csikós, aki karikás ostorát pattogtatva tereli a ménest.

Lenau és kortársai alakították ki a cigánynak azt az idealizált alakját is, aki hegedűjéből a lehető legváltozatosabb zenét tudja elővarázsolni: ha kell, tüzes verbunkost és csárdást, a régi, daliás időket idéző hallgatót vagy az elvesztett szeretőt sirató búsongót, kesergőt. Lenau tudta, hogy a cigány és a magyar nem ugyanaz, ám azok, akik olvasták, többnyire nem. Így terjedt el, hogy a cigány afféle muzsikáló magyar, sőt hogy a kettő között nincs is igazi különbség. Ezt erősítette Liszt Ferenc téves elmélete is, amely szerint a magyar zene valójában a cigányok dallamaiból fejlődött ki. A *Magyar rapszódia*nak nevezett sorozat darabjainak jó része cigány zenei motívumokból építkezik. A cigányság és magyarság azonosítása a 19. század második felére annyira elterjedt, hogy

¹⁶ Keresztury, 103–105.

¹⁷ Robert TOWNSON: *Travels in Hungary with a short account of Vienna*. London: G. G. and J. Robinson 1793, 250.

az egyik francia szerző (Victor Tissot) kifejezetten a cigányok országaként azonosította Magyarországot (*Voyage au pays des Tziganes, la Hongrie inconnue*, 1880).¹⁸

Az 1848–49-es forradalom idején és után tovább módosult a magyar ember nyugati képe. A felvilágosodás korának negatív kliséit felváltották a szabadságvágytól fűtött bátor magyar hazafiak sablonjai. Bár a magyar függetlenséget sem Anglia, sem Franciaország nem támogatta, Nyugat-Európa és Amerika liberális közvéleménye lelkesedett a magyar ügyért. A magyar így ismét hősi nép lett, amely nemcsak hazája, hanem Európa szabadságáért is küzd. A 19 éves norvég Ibsen ugyanolyan melegséggel és együttérzéssel írt a magyar honvédek harcáról, mint az egy nemzedékkel idősebb német-zsidó Heinrich Heine. *„Ha e szót hallom, magyarok, – siratta ez utóbbi 1849 októberében Komárom elestét – szűknek érzem német zekémet,/keblemben tenger kavargó,/és mintha trombiták köszöntենek!”* A magyar ügygel rokonszenvezők Londonban nyilvánosan égették a *Times* számaint, amely az osztrákbarát angol kormánypolitikát népszerűsítette. Jules Michelet, a francia történetírás nagy alakja kijelentette: *„A magyar nemzet a hősiesség, a lelki nagyság és a méltóság arisztokráciája”*.

A rokonszenz a bukás után is megmaradt. Útban az Egyesült Államokba Kossuthot Itáliában, a Speziai-öblöt övező hegyeken a nép örömtűzekkel üdvözölte. Marseilleben a francia hatóságok nem engedték partra szállni, hogy a rokonszenztüntetéseknek elejét vegyék. Viktor Hugót, aki több alkalommal kiállt a magyar forradalmárok és szabadságharcosok mellett, azonban nem lehetett elhallgattatni. *„Magyarország a hősök nemzete”,* illetve a *„hősiesség megtestesülése”* – jelentette ki. *„Magyarország nem halt meg és nem is halhat meg. Ez a kiváló nemzet majd kitör sírjából, ahová az önkény fektette.”* Angliai beszédeivel Kossuth nemcsak a liberális értelmiség, hanem a szélesebb néposztályok rokonszenvét is elnyerte. Amikor később Haynau járt Londonban, az egyik sörgyár felbőszült munkásainak kezei közül a rendőrség mentette ki. Kossuthot az Egyesült Államokban államférfiaknak kijáró tisztelettel köszöntötték, s a szenátusban és a képviselőházban is fogadták. Ő volt az első magyar államférfi, aki ebben a megtiszteltetésben részesült.¹⁹

A romantikus lelkesedés idővel alábbhagyott. Kossuthot nem feledték el, de rokonszenvük az 1867-es osztrák–magyar kiegyezést tető alá hozó reálpolitikus, Deák Ferenc felé fordult. *„Nevéhez köthető a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság közötti béke megteremtése és a magyar nép függetlenségének visszaállítása”* – írta róla az *Illustrated London News* 1876-os halálakor. Tisza Kálmánról, aki 1875 és 1890 között nagymértékben hozzájárult a modern magyar állam kialakulásához, jóval kevesebb dicséret szó jelent meg a világsajtóban. Annál nagyobb elismeréssel írtak az 1867 utáni fél évszázad gazdasági eredményeiről és Budapest világvárossá válásáról.

¹⁸ Keresztury, 113–119.

¹⁹ KOSÁRY Domokos: A „Fiatal Magyarország” nyugati szemmel. In: *Magyarástudomány* 1936/1. 118–121.

„Magyarország csodálatra méltó fejlődését látni kell, hogy az ember elhiggye. Ez egy remek nép, és minden bátorítást megérdemel. Mérsékelt hangú, szabadelvű és kivételesen tehetséges államférfiak által vezetve Magyarország mintaszerű alkotmányos állammá fejlődött” – írta a londoni *The Times* az 1896-os millenniumi ünnepségek idején. Vagyis közel egy évezreddel azután, hogy a magyarokat vérengző és nyers húst faló kegyetlen barbároknak látták.²⁰

Ez a nagyon hízelgő nyugati magyarságkép a századfordulótól kezdődően fokozatosan elhalványult, és átadta helyét egy jóval kritikusabb ábrázolásnak. Ennek alapvető oka az volt, hogy a dualista időszakra jellemző liberális és jogkiterjesztő politikát a 19. század végétől kezdte felváltani egy olyan jogkorlátozó törvényalkotás, amely többek között az ország nem magyar lakosságának asszimilációjára törekedett. Ehhez járultak az osztrák–magyar–német–olasz hármasszövetséggel szemben felsorakozó hatalmak – Franciaország, Anglia és Oroszország – politikai érdekei, melyek a Magyarországon belüli nemzetiségi ellentétek szítását és felnagyítását, és ezáltal az Osztrák–Magyar Monarchia gyöngítését diktálták. A propaganda-hadjárat legismertebb élharcosa a brit Robert W. Seton-Watson volt, aki 1908-ban megjelent könyvében (*Racial Problems in Hungary*), amely utóbb az 1919-es brit béke delegáció kézikönyvként használt alapműve lett, így írt a Duna mentén szerzett tapasztalatairól: „Benyomásaim Magyarországról még kedvezőtlenebbek, mint valaha. [...] Egész politikai életük korrump és rohadt, és a magyar hegemonia épülete lassan, de biztosan összeomlóban van.” Hasonló véleményt fejtett ki több francia történész, szlavista és publicista, továbbá Bjønsterne Bjørnson Nobel-díjas norvég író. Az utóbbi egy budapesti lapnak 1907-ben így nyilatkozott: „Gyermekkorom óta szerettem és csodáltam a magyart, de később, amikor közelről láttam Ausztriában, és fölvilágosítottak, micsoda igazságtalanságokat követnek el a magyarok a velük egy államközösségben élő népeken, meggyűlöltem a magyar sovinizmust. Azt hiszem, Magyarországon kívül nincs senki, aki nem ugyanígy érez. Azt hisszük, ez az igazságtalanság előbb-utóbb szerencsétlenségbe dönti Magyarországot.”

A szerencsétlenség alig több mint egy évtized múlva bekövetkezett, s ahhoz, hogy ez úgy következett be, ahogy ismerjük, a háború elvesztése és egyéb fontos okok mellett ezek és az ezekhez hasonló háború előtti és alatti túlzó kritikák is hozzájárultak.²¹

²⁰ BERTÉNYI Iván ifj.: Elvesztett presztízs vagy megváltozott nemzetközi viszonyok? In: *Címlapon Magyarország. Hazánk története a nyugati sajtó tükrében 1848–2020.* (Szerk.): KISS Csaba/SZALAY-BERZEVICZY András. Budapest: Tranz Press 2021, 77–86.

²¹ ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés.* Budapest: Osiris Kiadó 2005, 29–30.

OUR REPUTATION IN THE WEST

The study traces the evolving Western image of the Hungarians from the 10th century to the early 20th century. Early medieval accounts, shaped by the Hungarian raids, depicted the newcomers as barbaric, violent nomads living like “wild beasts,” as described by chroniclers such as Regino of Prüm. With the Christianization under Géza and Saint Stephen, and through the testimonies of Western pilgrims and travellers, Hungary gradually gained a reputation as a peaceful, Christianizing kingdom and an emerging Central European power. Medieval sources praised its fertile lands, growing towns, and the kings’ role as defenders of Christendom against pagans and later the Ottomans, culminating in the image of Hungary as the “shield” or “bulwark” of Europe.

During the Renaissance, under Matthias Corvinus, Western observers admired the flourishing court culture, humanism, and architectural splendour, though they also noted deep social inequalities. The Ottoman conquest and the division of the kingdom radically darkened Hungary’s image: travellers described deserted regions, ruined settlements, and widespread suffering. In contrast, 16th–17th century Transylvania often appeared prosperous and orderly in Western accounts.

The Enlightenment brought harsher judgments, portraying Hungary as backward, dominated by an ignorant and indolent nobility, though some travellers saw potential for progress. Romanticism later idealized the Hungarian landscape and character, popularized by writers like Lenau, and contributed to the mythologization of Hungarian folk types and culture—often blending Hungarian and Gypsy identities. The 1848–49 revolution renewed Western admiration for Hungarian heroism and love of liberty, celebrated by figures such as Heine, Michelet, and Victor Hugo.

After 1867, Hungary was praised for rapid modernization, yet by the early 20th century foreign critics, particularly Seton-Watson, increasingly condemned Hungarian national policies, depicting the state as oppressive and politically decaying. This shifting discourse significantly influenced how Europe perceived Hungary on the eve of the First World War.